

Národní muzeum a Josef Volf počátkem roku 1919¹

KLÁRA WOITSCHOVÁ

ABSTRACT: National Museum and Josef Volf at the beginning of the year 1919

Documents produced in running the National Museum are vital in investigating its history. But they do give a picture of only one side to its existence, if a fundamental one. In order to investigate ‘behind the scenes’ at the institution, it is particularly useful to look at the private documents of the players involved in different events. The diaries of Josef Volf provide this opportunity for the history of the Museum between 1904 – 1937, as the head of the museum library. He wrote a private diary which has been preserved and which contains often very personal testimony not only of his private life, but also events in the institution with which he was involved for most of his life. The study gives a biography of Josef Volf, and also contains a detailed description of his diaries and selected edited sections therein regarding various tranches of the author’s life.

KEY WORDS: National Museum – Library of the National Museum – Josef Volf – Czechoslovakia

CONTACTS: PhDr. Klára Woitschová, Ph.D., Národní muzeum – Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7; e-mail: klara_woitschova@nm.cz

Když rozhlas dne 12. května 1937 informoval o úmrtí ředitele Knihovny Národního muzea, doktora Josefa Volfa, zpráva ihned vzbudila v kulturních kruzích v Praze i mimo ni značný ohlas a i jen řada dochovaných institucionálních kondolencí zaslaných Národnímu muzeu svědčí o tom, že onoho dne odešla výrazná osobnost české kultury. Volf byl s muzejní knihovnou a vůbec s Národním muzeem spjat celoživotním poutem, byl to vztah plný barvitých peripetií, vědeckého hledání a osobního střetávání, ale hlavně neúnavné a pilné práce. Podívejme se na část jejich společného příběhu očima tří různých typů pramenů a pokusme se vylíčit obraz Národního muzea a Josefa Volfa v prvních třech měsících roku 1919.

Tento úsek byl vybrán z více důvodů. Jednalo se o významné období v dějinách Československa, které začalo být s nejvyšší intenzitou budováno ve všech ohledech, muzejnictví samozřejmě nevyjímaje. A Národní muzeum jako jednu z čelných paměťových institucí nového státu čekala změn skutečně celá řada. Na druhou stranu počátkem roku 1919 se počíná i nová série svazků deníku Josefa Volfa, který je formou edice zpřístupněn ve druhé části této studie.²

1 Studie vznikla v rámci projektu GA ČR 16-02022S „Národní muzeum v éře Československa“.

2 Podrobnější rozbor deníků srv. níže.

Počátek roku 1919 v Národním muzeu

Vznik samostatné Československé republiky byl, hovoříme-li zcela všeobecně, přijat s velkým očekáváním věcí budoucích. Nejinak tomu bylo i v Národním muzeu.³ S postupujícími válečnými událostmi se Společnost NM dostala do těžkých finančních obtíží a v Muzeu se nedostávalo takřka ničeho, včetně prostředků na mzdy, a jak později vzpomínal Josef Volf, podepisovali úředníci Muzea revers, že výplatu budou dostávat pouze v případě, že Muzeum obdrží plnou subvenci od státu.⁴ Je pochopitelné, že v nové republice bylo očekáváno zlepšení této situace. Nicméně zlepšování finančních poměrů Muzea i jeho zaměstnanců bylo velkým tématem nejen celý rok 1919,⁵ ale zůstalo jím ještě na dlouhá léta.

Muzeum se dočkalo na první pohled velmi patrné změny již s počátkem roku 1919, neboť z Muzea Království českého se stalo Národní muzeum.⁶ Spíše než změnu názvu však bylo potřeba řešit a vyřešit status instituce. Uvažovalo se o dvou možnostech, a sice pozemštění či postátnění. Otázka byla považována za natolik naléhavou, že se projednávala i v Národním shromáždění.⁷ Hned na počátku roku 1919 převzal zemský výbor zaměstnance Muzea⁸ a zajistil si také podstatný vliv ve Společnosti NM (byť v jejím čele i nadále zůstal Bedřich Schwarzenberg), která je řídila, tím se však nikterak nerozřešila otázka pozemštění či postátnění, která byla mezi muzejníky velmi živě diskutována, a alespoň pro určitou část z nich (nikoli ovšem pro všechny) bylo pozemštění kýženým výsledkem. Nicméně i přes probíhající jednání bylo tohoto cíle dosaženo až se značným odstupem, v roce 1934. Mimo jiné to znamenalo umenšení vlivu Společnosti na záležitosti Muzea. Poslední změna statusu Národního muzea, postátnění, byla dokonce až otázkou let po druhé světové válce, došlo k němu s počátkem roku 1949.⁹

V březnu 1919 byl také Muzeu doručen návrh Zdeňka Wirtha působícího tehdy na Ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO)¹⁰ na organizaci muzejnictví

3 Dějiny Národního muzea v tomto období reflektuje např. Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*, Praha 2001 a Týž, *Společnost Národního muzea v dějinách i současnosti*, Praha 2007, s. 77–81. Neopominutelným pramenem k dějinám NM je pak jeho úřední registratura uložená v Archivu Národního muzea (citováno zde jako ANM, RNM). Pisemností pro rok 1919 jsou uloženy v kartonech 90 a 91.

4 Karel HÜNDL, *Josef Volf a jeho význam pro čs. knihovnictví*, Praha 1987, s. 59 (za jeho zprostředkování děkuji PhDr. Tomáši Pavlíčkovi, Ph.D., vedoucímu LA PNP).

5 Počátkem roku 1919 byl ve hře na jedné straně výpočet a vyplacení drahotných příspěvků a na druhé se velmi netrpělivě čekalo na nový výpočet platů, který dostala za úkol provést zemská účtárna během února. (ANM, RNM, k. 91, č. 293 – Zpráva Zemského správního výboru Národnímu muzeu).

6 K otázkám změn pojmenování instituce a stručně i ke změnám jejího statusu srv. Karel SKLENÁŘ, *Od Vlastenského k Národnímu: odraz dějin v názvu našeho největšího muzea*, Muzeum 50/1, 2014, s. 36–41.

7 Tisk Revolučního Národního shromáždění č. 337, 14. ledna 1919: Návrh poslance dra Rambouska a soudruhů na upravení poměrů Českého zemského muzea a jeho personálu. Tato zpráva líčí poměry v Národním muzeu jako dlouhodobě naprosto neuspokojivé (dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0337_00.htm). Průklep strojopisu návrhu je uložen i v registratuře NM (ANM, RNM, k. 90, b.č.).

8 Stalo se tak sice až koncem února 1919, nicméně se zpětnou platností od 1. ledna tohoto roku. ANM, RNM, k. 90, č. 293 – Zpráva Zemského správního výboru Muzeu, 21. března 1919. Ještě téhož dne byli prostřednictvím Okružníku s touto skutečností seznámeni i všichni zaměstnanci. Tamtéž, č. 297.

9 K. SKLENÁŘ, *c.d.*, passim.

10 Zároveň byl jako zástupce vlády jmenován i do vedení Společnosti NM.

u nás, tedy na založení Svazu československých muzeí, včetně návrhu jeho stanov.¹¹ Reakce ústy jednatele vypracovaná koncem dubna byla ze strany NM spíše zdrženlivá, respektive vstrícná jen v tom smyslu, že Muzeum podobnou aktivitu vítá, ovšem pouze do té míry, do jaké z ní bude Muzeum vyřato: „... vychází zde správní výbor z přesvědčení, že Museu Království českého přísluší mezi muzei českými postavení zvláštní a přední... Proto nemohl by výbor musejní ke svazu československých muzeí vlastivědných přistoupiti, kdyby mu v něm nebylo vyhrazeno postavení zvláštní a nebyla zachována dosavadní jeho samostatnost a samospráva...“ a do stanov Svazu měl být doplněn paragraf, který by onu výjimečnost pomohl v praxi zaručit a v němž se určovalo, že „Museum vysílá do musejní rady tři výborem jmenované delegáty, kteří se účastní jako zástupci Musea Království Českého výročních sjezdů delegátů svazových.“¹²

Ministerstvo také obstaralo další velký úkol pro muzejníky, a sice požádalo o zhrubný přehled počtu inventárních čísel uchovávaných v odděleních a jejich uložení v jednotlivých místnostech.¹³

Problémy celoinstitucionální samozřejmě mnozí zaměstnanci vnímali velmi intenzivně a zajímali se o ně, jak by také ne, když se jednalo o jejich vpravdě existenční (rozumějme finanční) otázky, nicméně všem byla samozřejmě zdaleka nejbližší situace v jejich oddělení. A chceme-li sledovat osudy Josefa Volfa, podívejme se podrobněji na muzejní knihovnu, která byla jeho působištěm. Knihovna Národního muzea byla v této době personálně zabezpečena následovně: vrchním ředitelem byl Čeněk Zíbrt, ředitelem Václav Řezníček, vrchními bibliotekáři Josef Volf a František Khol, bibliotekáři Antonín Dolenský, Emil Axman, Božena Polívková, Method Sychra a František Páta.¹⁴ Volf měl na starosti katalogizaci a výpůjční agendu, přičemž palčivějším problémem byla katalogizace, která postupovala pomaleji, než by bylo záhodno,¹⁵ navíc knihovna postupně také začala narážet na nedostatek prostoru. Jako zajímavá možnost akvizic pro muzejní knihovnu se začala rýsovat knihovní rozluka s vybranými vídeňskými knihovnami, jejímž praktickým provedením byl později pověřen právě Josef Volf, a zároveň Knihovna usilovala o to, aby jí bylo přiručeno právo obdržet povinný výtisk všech vydávaných publikací. Na jednu stranu se jednalo o otázku prestiže, na druhou, přízněji, to byla v komplikovaných finančních poměrech instituce jedna z mála cest, jak udržet dosavadní standard akvizic.¹⁶

Dalším ryze knihovním problémem, jehož řešení se otevíralo v prvních měsících roku 1919, byla otázka vzniku knihovny, která by se zvala Národní knihovnou. Jistě nebylo překvapivé, že Čeněk Zíbrt zastával názor, že tento status by měl připad-

11 ANM, RNM, k. 90, č. 272 – Návrh MŠANO na organizaci Svazu československých muzeí včetně stanov z 13. března 1919.

12 ANM, RNM, k. 90, č. 500 – Připomínky k návrhu stanov Svazu československých muzeí 30. dubna 1919.

13 ANM, RNM, k. 90, č. 193 – Okružník jednatele Společnosti NM 3. ledna 1919.

14 ANM, RNM, k. 90, č. 38 – Statistický přehled o Národním muzeu pro MŠANO 10. ledna 1919.

15 Jak na to poukazovala i zpráva knihovního inspektora Václava Tilleho v červnu téhož roku (ANM, RNM, k. 91, č. 114).

16 ANM, RNM, k. 90, č. 410 – Přípis ministerstvu školství a národní osvěty, 9. dubna 1919.

nout právě knihovně muzejní (a nikoli univerzitní, která na toto postavení z rovněž pochopitelných důvodů aspirovala). Podle jeho názoru by to bylo v souladu s programem Národního muzea, tak jak byl již od počátku koncipován (zatímco pražská univerzita podléhala silnému vlivu Němců). V tuto chvíli však otázka byla teprve otevřena a na její rozuzlení bylo nutno počkat až do poloviny 20. let a nedopadla zcela dle Zíbrtových představ.¹⁷

Stále ještě živým tématem odborné povahy, které ještě i v této době mezi badateli do jisté míry rezonovalo, byl spor o pravost Rukopisů. Nemohlo tomu být jinak. Pro Muzeum a jeho zaměstnance, tedy především ty humanitně zaměřené, bylo toto téma extrémně citlivé, vždyť v roce 1911 pod tlakem spojeným právě s tímto spleťtým problémem spáchal sebevraždu významný muzejník a archeolog Josef Ladislav Píč. Byť již v roce 1918 se Muzeum od Rukopisů alespoň symbolicky distancovalo, když nechalo Rukopis královédvorský odstranit z expozice (Rukopis Zelenohorský byl již tou dobou odstraněn), otázka pravosti nebyla ještě považována všemi za spolehlivě vyřešenou a probíhala nová a nová šetření a chemické analýzy.¹⁸

Samozřejmě krom skutečně závažných problémů organizačních či odborných se muselo vedení Muzea počátkem roku 1919 zabývat i případy spíše anekdotickými, jako např. když kustod archeologické sbírky Albín Stocký po návratu z dovolené zjistil, že knihovna omylem zabavila jeho stůl, a dožadoval se jeho vrácení.¹⁹ Podobnou úsměvnou příhodou bylo, když byl nedbalou prací hlídačů zapomenut jeden návštěvník po zavíracích hodinách v muzejní expozici.²⁰ Některé z dnešního hlediska banální události mohly být ovšem v době materiálního nedostatku prakticky neřešitelné – jako když se ztratily měděné štítky s popisky vitrín a Muzeum nebylo schopno tuto ztrátu nahradit a opatřit nové štítky.²¹ Realitu nové republiky a některých jejích zákonů pak ilustruje přípis Artuše, barona Krause sídlícího v Pardubicích, činného člena Společnosti NM, když dává na vědomí, jak má být po zrušení šlechtických titulů nově oslovován v případné korespondenci.²²

Josef Volf

Josef Volf se narodil 7. února 1878 v Přichovicích na Přešticku do velmi skromných poměrů. Jeho vzdělávání se ubíralo klasickou cestou, přes německé vyšší gymnázium (1892–1899) v Plzni až k imatrikulaci na filozofickou fakultu (1899), kterou zdárně dokončil doktorátem z filozofie v říjnu roku 1904. Celý život byl Volf spjat hlavně s institucí Národního muzea. Nastoupil sem jako výpomocný úředník s platem 1200 korun v první dubnový den roku 1903 a tím začala jeho dlouhá cesta

17 Jiří CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 197–198 a K. HÜNDL, *Josef Volf*.

18 Karel SKLENÁŘ, *Obraz*, s. 328–329.

19 ANM, RNM, 1919, č. 4 – Přípis Albína Stockého presidiu výboru Společnosti Musea Českého.

20 ANM, RNM, k. 90, č. 302 – Přípis MŠANO správnímu výboru NM z 20. března 1919.

21 Tamtéž.

22 ANM, RNM, 1919, č. 102 – „používám ... nové adresy Kraus Carchesius, Pardubice. Při této z polovice latinské adrese každá titulatura, buď si „pan“ nebo občan i pouhé P.T. odpadá, jest pro mne nemístnou a nežádoucí. – jeho list NM 25. ledna 1919.

složitou hierarchií muzejních postů. Ještě téhož roku se mu dostalo místa skriptora a na něm pak setrval až do roku 1913, kdy byl povýšen na vrchního bibliotekáře. Později (1924) postoupil na post náměstka ředitele muzejní knihovny a konečně od 1. ledna 1928 byl jmenován ředitelem knihovny.²³ Už i jen tento výčet naznačuje, že se Volfovi podařilo vybudovat úspěšnou muzejní kariéru, nedosti však na tom. Je možno mu připsat významné zásluhy při založení Literárního archivu, byl aktivním členem v mnoha spolcích, odborných společnostech a komisích, např. v Matici české, knihovní komisi Slovanského ústavu, Spolku československých knihovníků, Spolku českých bibliofilů, byl činným členem i knihovní rady hlavního města Prahy. A konečně zcela neopominutelná je i Volfova pedagogická činnost v oblasti knihovnictví, protože byl jednak lektorem tohoto oboru na pražské filozofické fakultě a jednak působil i na Státní škole knihovnické. V roce 1919 se velmi aktivně podílel coby člen ministerské komise na vzniku knihovního zákona (Zákon o veřejných knihovnách obecních).²⁴

Volfovy odborné a publikační zájmy lze rozdělit do několika výrazných proudů. Jako historiografa jej zaujala především problematika pobělohorské české emigrace a českých nekatolíků obecně. Časem se pak výrazněji projevil i Volfův zájem o zednáře a jejich historii a vzhledem k tomu, že sám byl aktivní a významnou osobností řádu, je tato tematika zastoupena velmi hojně. Třetí velké odborné téma pak bylo nedílně spjato s knihovnictvím, jeho dějinami, ale i zcela recentními problémy, ať již v rovině legislativní (tvorba knihovního zákona), praktické (budování systému veřejných knihoven u nás) nebo teoretické (přístupy ke katalogizaci). Monografií, rozsáhlých studií i drobností vztahující se k těmto i dalším tématům nalezneme v jeho bibliografii více než úctyhodných osm stovek.²⁵

Oficiální dokumenty hovoří stručně i o soukromém životě Josefa Volfa a jeho vlastnostech. Oženil se s Herminou Tobiaschovou (1914) a měl dvě děti, Miloše a Věru. Jeho kolegové jej pak vnímali jako aktivního badatele, pečlivého úředníka, erudovaného knihovníka.

To je obraz Josefa Volfa, jak jej vykreslují nekrology a úřední prameny s přispěním jeho osobních písemností chovaných v LA PNP a zpracovaných částečně v citované práci Karla Hündla.²⁶ Jaký však byl Josef Volf ve skutečnosti a jak vnímal

23 Poměrně rozsáhlý osobní fond Josefa Volfa je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, nicméně není uspořádaný, ani přístupný (6,5 bm). K jeho životopisu srv. krom níže jmenovaných nekrologů také nepublikovaný rukopis K. HÜNDLA, *Josef Volf*, který vznikl ještě před objevením Volfových deníků. Z muzejních úředních zdrojů srv. i osobní spis J. Volfa v muzejní registratuře.

24 Číslo 430/1919 Sb.

25 Takřka kompletní bibliografii srv. in K. HÜNDL, *Josef Volf*, nečíslované stránky přílohy práce.

26 Svědčí o tom na jedné straně oficiální nekrology, které byly publikovány na stránkách odborných periodik a jejichž autoři byli dlouholetí Volfovi kolegové a přátelé, srv. např. Jaroslav BIDLO, *Zemřel Josef Volf*, Časopis Národního muzea (dále ČNM) CXI, 1937, č. 21, s. 142; Josef KLIK, *Josef Volf*, Český časopis historický, 43, 1937, s. 452–453; Jan EMLER, *Josef Volf*, Zvláštní otisk z Ročenky Slovanského ústavu, sv. 1937, Praha 1938, s. 179–183; Ferdinand HREJSA, *Dr. Josef Volf a exulanti. K 10. výročí jeho smrti*, ČNM 116, 1947, s. 72; Miloslav HÝSEK, *Josef Volf*, Listy filologické 64, Praha 1837, s. 219; Bohumír LIFKA, *Knihomil Josef Volf*, Český bibliofil 9, Praha 1937, s. 10–14; František PATA, *Dr. Josef Volf*, Časopis společnosti přátel starožitností československých v Praze 45, 1937, s. 143–144, Albert PRAŽÁK, *Josef Volf*, Naše věda 19, Praha 1938, s. 231–233. Tyto nekrology jsou také dosud víceméně jedinými texty, které byly o J. Volfovi publikovány. Na straně

události kolem sebe? Tuto otázku je nutno položit specifickému prameni, a sice osobním deníkům Josefa Volfa.

Deníky Josefa Volfa

O jejich nálezu již bylo referováno,²⁷ zopakujme však na tomto místě alespoň základní fakta. Jedná se o dvacet knih či sešitů různého formátu a různého rozsahu, které obsahují záznamy od roku 1904 a končí jen několik málo dnů před Volfovou smrtí, jediné období, které víceméně schází, je většina času první světové války. Záznamy jsou vedeny chronologicky, s výjimkou dvou sešitů věnovaných působení J. Volfa jako svobodného zednáře. Svazky obsahují jednak záznamy psané Volfovou rukou, jednak jako stejně zajímavé se jeví velké množství mezi jednotlivé stránky vložených písemností (dopisy, výstřižky z denního tisku, divadelní programy, menu slavnostních večerí atd.). Deníky mnoho desetiletí ležely nepovšimnuty v Knihovně Národního muzea a do Archivu Národního muzea byly předány až v roce 2012. Takřka ihned bylo na tomto pracovišti započato s přípravou vědecké edice tohoto zajímavého pramene.²⁸

Deníky jsou skutečnou sondou do vývoje osobnosti Josefa Volfa. Psal je bez autocenzury či výraznější stylizace, bezprostředně a v mnoha případech i velmi otevřeně. Z deníků plasticky vystupují dvě hlavní období Volfova života. V první části poznáváme pisatele jako mladého muže, čerstvě zaměstnaného v muzejní knihovně. Výrazně jsou zde zastoupeny zcela osobní úvahy o budoucím směřování jeho života, líčení peripetií s jeho spolužáky ze studií, z nichž se v mnoha případech postupně stali i kolegové v zaměstnání. Velký prostor také věnuje mladý Volf líčení milostných záležitostí, neboť hledání životní partnerky bylo pro něj velmi bolestné a nesnadné. Z profesního života je věnován největší prostor výkladu o složitých poměrech nejen v muzejní knihovně, ale i v celém Muzeu. Nejbarvitější je pak líčení velmi komplikovaných osobních vztahů s nejbližšími kolegy, jimiž byli Václav Řezníček a Čeněk Zíbrt. Oba významní autoři a nesmírně zdatní odborní pracovníci určitě nebyli pro mladého a relativně nezkušeného Volfa snadnými soupeřníky na počátku jeho kariéry. Toto první období končí dvěma zásadními událostmi června roku 1914. Tehdy uzavřel sňatek a také byl spáchán atentát na Františka Ferdinanda d'Este, který se stal rozbuškou k vypuknutí první světové války. I přes to, že se Josef Volf neúčastnil žádných těžkých bojů a kvůli zdravotním obtížím se válečných událostí účastnil pouze relativně krátkou dobu, vrátil se zpět jako jiný člověk.

druhé o jeho lidských i pracovních kvalitách hovoří jasně i velké množství dochovaných institucionálních i osobních kondolencí, které po jeho úmrtí obdrželo Národní muzeum (ANM, RNM, osobní spis Josefa Volfa).

27 Klára WOLTSCHOVÁ, „*Od přátel opuštěn bloudím sám světem...*“ *Střípky z nově objevených deníků muzejního knihovníka Josefa Volfa*; in: Ivana Ebelová – Jiří Pešek – Tomáš Sekyrka – Vít Vlnas, *Mezi kulturou a uměním*. Věnováno Zdeňku Hojdovi k životnímu jubileu, Praha 2013, s. 202–209.

28 Kompletně hotovy jsou části zpracované v rámci bakalářské a později i diplomové práce Kristýny KALOUSKOVÉ (*Knihovna Národního muzea v 1. polovině 20. století očima Josefa Volfa*, Praha 2013 a *Deníky Josefa Volfa jako sonda do československého knihovnictví*, Praha 2016), které byly obhájeny na Katedře PVHAS FF UK v Praze.

Ke stránkám svých pamětních sešitů se vrátil Josef Volf bohužel až v roce 1919, takže nemáme k dispozici například jeho bezprostřední reflexi vzniku samostatné republiky. Sám Volf se však v této chvíli ukazuje jako dozrálý muž se zcela změněným životním stylem a zajištěnou existencí, pilný badatel a oddaný zcela službě Muzeu a obecně budování československého knihovnictví. A čím dál častěji se také objevuje nová aktivita Josefa Volfa, jeho interest o záležitosti svobodného zednářství, který nakonec vyvrcholil jeho přijetím do řádu a jeho aktivní činností pro něj.

Deníky jsou psány česky (byť autor vládl naprosto plynule slovem i písmem i němčinou a také dalšími několika jazyky) velmi přehledným humanistickým písmem. Písmo stojí na řádku kolmo a text působí velmi úpravně, neboť pisatel formuloval své myšlenky plynule a bez pozdějšího opravování. Přepis textů tedy není nikterak paleograficky problematický, s výjimkou těch míst, kde působením času došlo k fyzickému poškození předlohy. Editorský oříšek naproti tomu představuje identifikace všech osob, které jsou na stránkách deníků zmíněny.²⁹ Předejme však již nyní slovo samotnému Josefu Volfovi.³⁰

26./I. 1919. Dnes má pohřeb ředitel Slavík³¹ v Domašíně. Chtěl jsem na pohřeb; poněvadž však Miloš³² nemocen, zůstal jsem doma. Zlatá to duše, ten nebožtík; vzor tichého milého, upřímného pracovníka. „Starý Čech“, jak říkávali naši předci. Přikládám nekrolog Kroftův³³ z Národních listů (26. I. 19). –

27./I. Zíbrt³⁴ mi vyprávěl o řediteli Hamzovi³⁵ v Luži, že má důležité písemné památky ze styků masonských Dobrovského³⁶ s klášterem želivským. Odkázal prý Hamzu na mě, potřeboval-li některá vysvětlení. Zároveň mi sdělil, že továrník Křídlo³⁷ půjde v nejbližších dnech k Masarykovi,³⁸ aby dovolil zednářům volnost.

29 V určitých ohledech může být nápovědou samotný Volfův deník, přičemž zejména návodné jsou kontexty, v nichž se osoby vyskytují. Existují také některé velmi užitečné pomůcky, které mohou být v určitých ohledech prospěšné, zde máme na mysli především prostředí Národního muzea, přehled jehož zaměstnanců zpracoval Aleš Chalupa v rámci svých přípravných prací k dějinám NM (Aleš CHALUPA, *Zaměstnanci Národního muzea*, ČNM 137–139, 1968–1970, s. 50–100). Celkově se v denících jedná o tisíce zmíněných osob a i přes maximální snahu zůstávají některé z nich pouhými jmény bez bližšího určení. Tak je tomu i v tomto krátkém výseku textu.

30 S textem bylo nakládáno v souladu se zásadami pro přepis moderních textů Ivan ŠTOVIČEK a kol., *Zásady vydávání historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

31 František Augustin Slavík (1846–1919). Středoškolský profesor, archeolog, literární historik, vlastivědný pracovník, historik. V době úmrtí byl ředitelem reálky v Hodoníně.

32 Miloš Bohuslav Volf (1915–1983). Syn Josefa Volfa. Publikoval v oblasti botaniky a sklářství.

33 Kamil Krofta (1876–1945). Český historik, politik a diplomat. V roce 1919 působil na Ministerstvu školství a národní osvěty.

34 Čeněk Zíbrt (1864–1932). Kulturní historik, etnograf, folklorista, profesor pražské univerzity. V roce 1919 byl ředitelem Knihovny Národního muzea.

35 František Hamza (1868–1930). Lékař a spisovatel. Zakladatel dětské protituberkulózní léčebny v Luži u Košumberka, v roce 1919 sekčním šéfem ministerstva zdravotnictví, kde se snažil dále působit ve věci vzniku dalších institucí a společností pro boj s tuberkulózou.

36 Josef Dobrovský (1753–1829). Filolog, historik, zakladatel slavistiky a kritického vědeckého bádání.

37 Václav Křídlo (? – ?). Člen zednářského řádu.

38 Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937). Politik, filozof, první prezident Československé republiky.

Za hnutím prý stojí malíř Mucha.³⁹ Prý by Křídlo rád se seznámil se mnou, bych vstoupil do lóže a vydával věci zednářské. – Řezníček⁴⁰ mi vykládal dlouze, že celá válka byla vlastně zednáři vyvolána. Alliance israelitique nabídla své služby, jsouc odmítnuta Francií, Německu, (Bismarckovi⁴¹), jež je přijalo; Vilém⁴² prý v nevědomosti toho vše této akce vojáčkoval a dal se strhnouti zednářstvem ve válku. – Prof. Dr. Kryštůfek⁴³ přišel ke mně, aby se mě zeptal, jsem-li pro nebo proti rukopisům. Řekl jsem proti. „To pak je jiná věc“, mínil a začal mi vypravovati o celé záležitosti, jak dnes záležitost s Rukopisy stojí; on že stojí v čele, prof. Schneider⁴⁴ že kontroluje Bělohoubka⁴⁵; Šotek že dokázal, že se za řadu století rúmělka mění v síru, což je i u Rukopisů; inž. Bareš⁴⁶ podporuje věc finančně. – Inženýr Khol⁴⁷ popoháněl pozemštění nás u referenta Sokola,⁴⁸ jenž telefonoval před ním referentovi Mastnému. Za týden má věc přijít do plena. – Hugo⁴⁹ mě navštívil; byl dosazen do Prešpurku. Žaloval dr. Lichta v záležitosti dr. Jiří Boček. Řekl mi, že Klofáč⁵⁰ brzo půjde. – Pozvání na slavnostní schůzi Královské české společnosti nauk. Dolenský⁵¹ mi povídal, že mluvil s Buchtelou⁵², jenž mu sdělil, že organizační komise knihovní se usnesla, vypsati na definitivní obsazení tří asistentkých míst v knihovně (Dr. Sychra,⁵³ Dr. Procházka,⁵⁴ Dr. Polívková⁵⁵) veřejný konkurs. Dále že obchodníci se starozitnostmi zarazí si spolek a k němu že přistoupí i Buchtela. Dolenský mu nabídl k dispozici svůj časopisek: Sběratel, ježž přikládám. Mezi Buchtelou a Dr. Guthem⁵⁶ je velké nepřátelství, an se tento přičinil, aby byl jako obchodník všade vyhozen.

39 Alfons Mucha (1830–1939). Český malíř a designér období secese. V Československu jeden z hlavních představitelů zednářského hnutí.

40 Václav Řezníček (1861–1924). Spisovatel a novinář, v roce 1919 jeden z vrchních ředitelů Knihovny Národního muzea.

41 Otto von Bismarck (1815–1898). Budovatel sjednoceného Německa a jeho první kancléř.

42 Vilém I. Pruský (1797–1888). Pruský král a první německý císař.

43 Jan Kryštůfek (1844–1924). Historik a středoškolský profesor. Angažoval se ve sporu o pravost Rukopisů.

44 Josef Schneider (1864–1931). Profesor ČVUT, chemik. Podílel se na hmotné analýze Rukopisů. Asistent Antonína Bělohoubka (viz níže).

45 Antonín Bělohoubek (1845–1910). Kvasný chemik. Angažoval se ve sporu o Rukopisy, k nimž přispěl srovnávacími chemickými testy barev použitých při jejich výzdobě. Výsledky jeho analýz bylo argumentováno oběma stranami.

46 Josef Bareš (1868 – ?). Chemik. Publikoval a přednášel ve prospěch pravosti Rukopisů.

47 František Khol (1877–1930). Knihovník Národního muzea, překladatel, libretista, prozaik.

48 Karel Stanislav Sokol (1867–1922). Politik, novinář, publicista, poslanec. V roce 1919 delegován jako zástupce Zemského výboru do Společnosti NM.

49 Hugo Tetzeli (? – ?). Jeden z plzeňských přátel Josefa Volfa z doby jeho studentských let, právník.

50 Václav Klofáč (1868–1942). Novinář a aktivní politik. Vůdčí osobnost strany národních socialistů.

51 Antonín Dolenský (1884–1956). Vrchní knihovník knihovny Národního muzea, bibliograf, historik umění, publicista.

52 Karel Buchtela (1864–1946). Vrchní finanční rada, významný archeolog, ředitel Archeologického ústavu.

53 Method Lumír Sychra (1884–1922). Knihovník, skladatel, publicista. Knihovník Národního muzea.

54 Theodor Procházka (1883 – ?). Knihovník Národního muzea.

55 Božena Polívková (1887– ?). Knihovnice Národního muzea.

56 Karel Guth (1883–1943). Archeolog, historik umění. V roce 1919 působil v Národním muzeu v historicko-archeologickém oddělení, později byl členem kolektivního vedení Náprstkova muzea.

29./I. Včera schůzka s Horákem⁵⁷ (o Vetterovi⁵⁸ a Strakově⁵⁹ nálezů: o nových zemích). – Dnes přinesl Dolenský návrh zákona na vyvlastnění památek, předložený v přísně důvěrné schůzi sboru památkového (Wirth).⁶⁰ Smluvili jsme se a hned provedli, ohrazení na ministerstvo, aby ten zákon rozhodně byl dán též k uvážení knihovnímu poradnímu sboru. Dolenský napsal text a donesl hned univerzitní knihovně k podpisu. – Velký rozruch působilo sdělení Dolenského, jež mu ze schůze organizační musejní sdělil Buchtela, že nyní po úpravě platů musí se vzdát úředníci ostatních placených zaměstnání; platilo by to na Zíbrta, Khola, Fabiana⁶¹ a j. Zíbrt ihned dokazoval, že to podle Pravidel dovoleno. – Pozvání na schůzi Osvětového svazu (Zákon knihovnický). – Mám zastupovat Museum na slavnostní schůzi Učené společnosti.

30./I. Včera jsme dostali vánoční přídavek (5x měs. Přídavek), činící u mně 425 Kor. – Dopsal městskému knihovníkovi prof. Dr. Neubauerovi⁶² v Elblagu o seznam tištěných prací Václava Clemense Žebráckého.⁶³ – Kafka⁶⁴ mi vypravoval: Pověřen se Stockým⁶⁵ úředníky musejními za zástupce v musejním odboru při ministerstvu čekal na vyřízení, kdy bude povolán. Poněvadž dlouho vyřízení nepřicházelo, došel Kafka k Habrmanovi⁶⁶, by se na vše pozeptal. Habrman o ničem nevěděl. Kafka mu dal koncept a Habrman na něj napsal: Hned vyřídit. A facit: Wirth povolal si do musejního odboru z Musea Dr. Gutha! A napsal Kafkovi ještě výhrůžný dopis, jestli neprokáže, že skutečně byl úřednictvem volen za zástupce, že si musí následky přičísti. Podepsal jsem tudíž Kafkovi prohlášení, že byl zvolen zástupcem, ač jsem na schůzi nebyl, v níž byl zvolen. – Univerzitní knihovna potvrdila naše ohrazení na ministerstvo. Dnes s ním došel Dolenský ještě k Živnému.⁶⁷ – Začal jsem psát: Vidění Oldřicha z Rožmberka, opravu Dr. Urbánka.⁶⁸ –

1./II. Psal jsem Tichému do Opavy. – Khol sdělil, že bude nám od ledna as doplatek k zemské službě vyplacen. – Včera Osvětový svaz. Jednáno o knihovnickém

57 Bohuslav Horák (1881–1960). Profesor historického zeměpisu.

58 Daniel Vetter (1592–1669). Spisovatel, cestovatel, bratrský tiskař. Autor spisu *Islandia*.

59 Cyril Antonín Straka (1868–1927). Katolický kněz, knihovník strahovského kláštera.

60 Zdeněk Wirth (1878–1961). Historik umění a zakladatel moderní památkové péče u nás. V roce 1919 byl přednostou oddělení památkové péče (bylo nazýváno v průběhu doby různě) a jako takovému mu náležely do správy i záležitosti muzejnictví.

61 Václav Fabián (1877–1931). Historik umění, archeolog. V roce 1919 v čele Národopisného oddělení.

62 Leonard Neubauer (? – 1919). Knihovník v Elblagu. Autor katalogu tamní knihovny (1893–1894).

63 Václav Clemens Žebrácký (asi 1589–1636). Básník, po roce 1621 opustil Čechy a působil v zahraničí (Německo, Polsko, Anglie).

64 Josef Kafka (1887–1922). Dlouholetý pracovník Muzea, v roce 1919 ředitel zoologického oddělení.

65 Albín Stocký (1876–1934). Archeolog, vysokoškolský pedagog, pracovník Národního muzea.

66 Gustav Habrman (1864–1932). Politik, poslanec a ministr československých vlád. V roce 1919 stál v čele Ministerstva školství a národní osvěty.

67 Ladislav Jan Živný (1872–1949). Významná osobnost československého knihovnictví. V roce 1919 jedním z předních činitelů Bibliografické kanceláře při Osvětovém svazu (později postátněna a přejmenována na Český ústav bibliografický). Aktivně činný při vypracování prvního knihovnického zákona ČSR.

68 Rudolf Urbánek (1877–1962). Historik, zabýval se pohusitským obdobím českých dějin.

zákonu: i návrh Auerhahnův⁶⁹ i Živného padl a předložen návrh rady Bohuslava.⁷⁰ O tom debatováno. Ale i ten uznán v jistých bodech za nedostatečný hlavně proto, že dnes není stále jasno, jak ministerstvo lidové knihovny rozřeší. Já jsem se zastával návrhu, že do kuratoria mají býti voleni také zástupci čtenářů, t. j. skutečně čtoucích, ale návrh prý pro neproveditelnost volby (dle Bohuslava) padl. I vliv státu snažil jsem se omeziti, ač ne zcela odstraniti, má-li to býti vše státem říděno. Velemínský⁷¹ navrhl zřízení okresních inspektorů. Mně se zdá, že vše se bez úvahy naráží na americké kopyto, aniž by naše poměry byly brány v úvahu. Tajemník Živný sám nic k zákonu nepřipomenul: jak by se ho to vůbec netýkalo. Nechápu ho, leda-li hmotné poměry ho tíží. – Šimek⁷² mi psal o opis článků o Habsburcích z Čecha pro Svátka v Budějovicích. Dal jsem to opsat Dr. Polívkové s jejím svolením, by si něco vydělala. –

2./II. Včera Učená společnost. Všude jsem byl přívětivě přivítán; bavil jsem se s Hrejsou,⁷³ Hanušem,⁷⁴ Jakubcem,⁷⁵ Urbánkem. Přednáška Nejedlého⁷⁶: Citáty z Husa, přizpůsobené úplně na dnešní poměry, sklidila záslužný potlesk. Hanuš mi sděloval, že je s prací o Museu skoro již hotov; 3 léta práce mu zabrala; lví pramen byla registratura musejní. Hrejsa tiskne seznam tajných nekatolíků 20 let před prohlášením tolerance. – Herma⁷⁷ trochu churava. – Dr. Šimkovi psal, že vše obstaráno. –

3./II. Dnes ráno navštívil mě Sladký⁷⁸ v důsledku mého dopisu, bychom si pohovořili o slezském knihovnictví. Shodli jsme se na tom, že by se měla, vlastně že se musí, zřídit velká studijní knihovna v Moravské Ostravě, kdežto v Opavě a v Těšíně stačí velká lidová. „Gymnaziální“ Opavská – vlastně zemská, pouze německému gymnasiu přičleněná, jakož i knihovna Matice Opavské z Opavy, jakož i Šeršnikova z Těšína že by daly základ knihovně ostravské, kde dnes jsou 4 střední školy, jiné budou zřízeny, patrně i báňská akademie sem přenesena. Hranice slezské patrně zmizí. Matice Opavská bude beztak vší energii věnovati získání Moravčiku pro kulturu i národohospodářství české. Hovořili jsme do 11 hod. – Zíbrt mi dal k určené 2 tisky, z nichž prý jeden přes několik měsíců již nemohl zjistit. Vzal jsem si jej domů a zjistil za půl hodiny, že to Jungmanovo č. IV, 1729! Měl jsem z toho

69 Jan Auerhahn (1880–1942). Právnický Státního statistického ústavu, stál u zrodu prvorepublikového knihovnického zákona.

70 V. Bohuslav (?–?). Právnický. Jeden z předkladatelů návrhu zákona o knihovnictví a spoluautor jeho důvodové zprávy.

71 Karel Velemínský (1880–1934). Publicista, spisovatel, překladatel z ruštiny, státní úředník.

72 František Šimek (?–?). Gymnaziální profesor v Českých Budějovicích.

73 Ferdinand Hrejsa (1867–1953). Teolog, historik, překladatel, publicista, pedagog.

74 Josef Hanuš (1862–1941). Český literární historik. V roce 1919 pracoval na dějinách Národního muzea.

75 Jan Jakubec (1862–1936). Literární historik a kritik, od roku 1919 profesor české literatury.

76 Zdeněk Nejedlý (1878–1962). Historik, muzikolog, politik. Jako zástupce vlády delegován do Společnosti NM.

77 Hermína Volfová. Od roku 1914 manželka Josefa Volfa.

78 Václav Sladký (1879–1940). Pedagog, osvětový pracovník a politik. V roce 1919 byl středoškolským profesorem v Opavě a poslancem Revolučního národního shromáždění, později budoval ryze politickou kariéru.

radost, an jsem na první pohled poznal, že to bratrský tisk Güntherův⁷⁹ z Prostějova. – Mádl⁸⁰ mi sdělil, že jsem na jeho návrh byl zvolen do liquidací komise pro vrácení památek a seznámil mě s dosavadní činností. Byl zřejmě překvapen, když jsem mu sdělil, že jsem seznam dělal Kroftovi pro Štěpánka! – Psal Pyšíkovi,⁸¹ že jsem mluvil se Sladkým v jeho záležitosti, že vše na nejlepší cestě. – Řezníček mi ukazoval dopis dr. Franty, z něhož vysvítá, že situace s pozemštěním není tak zcela na dobré cestě, jak jsme se domnívali. Proto se vypravil Khol ihned k zemským referentům, hlavně do účtárny. – Počínám dělat katalog starých tisků. Jest to, ač jsem v počátcích, nevzdělaný prales; o každé knize abys napsal pojednání, zvláště o necelých! Nevím, jestli jsem se do něčeho nepustil, což mě úplně zaujme a od jiných prací odvrátí. Avšak bylo by to nutno! Ovšem Zíbrt říká: Nač si máme dáti do toho nahlédnout! Já však zastávám jiné hledisko. – Prof. Klapálek⁸², s nímž jsem se v sobotu v Učené bavil, náhle skonal. Škoda ho! – Psal Truparovi do Jarkovic pozdrav. – Domácí nám zvýšil byt o 100 Kor.

4./II. Koupil 15 kg. mouky po 7 Kor. – Přikládám nedělní feuilleton Macharův⁸³ z Nár. listů: Amnestie, tolik diskuse vzbuzující. Ten bojovný Machar dovoluje odpuštění vše každému, kdo konal za Rakouska svou povinností! Khol míní, že to volební manévr. Chce býti ministrem umění a chce míti co nejvíce hlasů, i Tobolky,⁸⁴ i Rašíny,⁸⁵ i Fidlery.⁸⁶ – Khol často hovoří zamítavě o Kvapilovi.⁸⁷ V Museu se jen baví, nedělá praničeho. – Pokračuji v katalogisaci tisků; vidím, jak bídne je oddělení starých tisků zkatologizováno či jaké nedostatky vykazuje Jungmann – Jireček; dnes heslo: Holan. – Oznámil domácím, že zvýšení béru na vědomí. – Khol má nejlepší naděje ohledně pozemštění našeho; já a Řezníček jsme po dopisu Frantově skeptičtí. – Suchá mírná zima. – Objednal 10 kg krupičky a ještě 10 kg mouky po 7 Kor. –

5./II. Dopis Funiokovi.⁸⁸ – Od Gebaura⁸⁹ maltosikát; uvědomil o došlé zásilce. – Zíbrt si mě zavolal a řekl: Dám Vám cukrle, a dal mi výpisky Popelkovy o Adamitech v Koruně, v Stradouni a p. – Řezníček mi dlouze povídal své jednání ve válce, zbytečně mě jedině zdržuje, an mi stále totéž opakuje. – Večer schůzku s Horákem. Dívá se skepticky na vývoj situace. Bylo mu nabídnuto místo histo-

79 Johann Günther (zemř. 1567). Norimberský tiskař, který působil v Prostějově a Olomouci.

80 Karel Boromejský Mádl (1859–1932). Historik a profesor dějin umění.

81 Emanuel Pyšík (? – ?). Působil 1919 coby šikovatel na Československém doplňovacím okresním velitelství v Opavě.

82 František Klapálek (1863–1919). Významný český entomolog, zakladatel České společnosti entomologické.

83 Josef Svatopluk Machar (1864–1942). Básník, prozaik, publicista, politik. V roce 1919 v Revolučním národním shromáždění a delegát zemského výboru ve Společnosti NM.

84 Zdeněk V. Tobolka (1874–1951). Historik, politik, knihovník. Ředitel Státní školy knihovnické.

85 Alois Rašín (1867–1923). Ekonom, politik a člen vlády první Československé republiky.

86 František Fiedler? (1858–1925). Politik.

87 František Kvapil (1855–1925). Básník a překladatel. Sekretář Národního muzea, v roce 1919 ředitel kanceláře.

88 Theodor Funiok (? – ?). Působil na finančním ředitelství v Opavě.

89 Alois Gebauer (? – ?).

rika v zemské školní radě, ale odmítl, když byl odmítl již dříve prof. dr. Hýbl.⁹⁰
6./II. Účtárna zemská není s přepočtením našich platů dosud hotova. Proto nemohlo včera do plenárky ničeho přijíti. Aby vše bylo urychleno, nikdo z kanceláře nedbá. Je to vůbec charakteristické, že od listopadu dosud výbor musejní nezasedal! – Velký nedostatek masa. Pokud bylo 1 Kg vepřového po 40 K, bylo ho všude dost. Jakmile však cena stanovena na 21 Kor., marně pátráš po mase. – Dolenský mi dal „Padesátku z mé tobolky“.

7./II. Narozneniny; Herma mě překvapila hyacinthou a dobrým obědem. – Pozvání k slavnostní schůzi na oslavu 70 narozenin Denisových.⁹¹ – Zíbrt mi odevzdal řadu kusých starých tisků k určení, přičemž mi pravil, abych s ním držel, by nebyl zcela opuštěný; vzniklo to z toho, že jsme nenašli žádné lístky katalogizační rukopisů Komenského⁹² prací – prý je dal Klikovi⁹³ k zařadění – dnes jsou pryč! Řezníček myslí, že je má Zíbrt ve své roztržitosti někde založené. – Trochu jsme mluvili o nouzi masové a o nedostatcích a nedemokratičnosti nynější vlády; k. př. že Drtina⁹⁴ jezdí do úřadu jen v autíku; o Dominovi⁹⁵ prý se povídá, že i na záchod jede autem. – Zíbrt psal Mastnému, našemu referentovi po Haaszovi, jenž prý je jeho žákem, aby urychlil naši záležitost. Účetní rada, jenž má vše k vypočítání, byl opět u nás. Dopis nesl Dolenský, jenž si stěžoval na Gutha ohledně Hollarea. Týž prý otiskne ve sběrateli návrh zákona o vyvlastnění památek uměleckých (srv. naše podání z 29./I); návrh byl sice „důvěrný“, ale on důvěrností vázán není. – Katalogizují staré tisky místo Zíbrta, jenž nemá na to času. – Přikládám výpisek z Národních listů ohledně povinných výtisků pro „Archiv ministeriálního presidia.“; my jsme ve svém návrhu archiv tento pominuli.

Závěr

V předcházejících odstavcích jsme nechali vedle sebe promluvit úřední registraturu Národního muzea, jediný a dosud nepublikovaný životopis ředitele knihovny Josefa Volfa postavený na neuspořádaném osobním fondu spolu s nekrology k jeho úmrtí a Volfovy osobní deníky, přičemž jsme sledovali detailněji obraz počátku turbulentního roku 1919. Každý z těchto pramenů vykresluje příběh sui generis, ale jak je zcela zřejmé, tyto obrazy jsou vždy nutně pouze dílčí.

Muzejní registratura přináší zdánlivě neotřesitelná fakta o dějích, které se odehrávaly v Národním muzeu při vzniku republiky, přičemž tento obraz je sestaven z dokumentů nadřízených institucí, které zadávaly Muzeu vypracování nejrůznějších úkolů a požadovaly nejrůznější přehledy a výkazy, druhým typem písemností jsou

90 František Hýbl (1875–1929). Historik, středoškolský profesor.

91 Ernst Denis (1849–1921). Francouzský historik, politik, slavista.

92 Jan Amos Komenský (1592–1670). Filozof, spisovatel, poslední biskup Jednoty bratrské.

93 Břetislav Klika (1884 – ?). Manipulant Knihovny Národního muzea.

94 František Drtina (1861–1925). Filozof, profesor, politik. V roce 1919 tajemník ministerstva školství a národní osvěty.

95 Karel Domin (1882–1953). Botanik, vysokoškolský pedagog a politik.

pak ty, které produkovalo Muzeum svou vlastní organickou činností. Jednotliví zaměstnanci, mezi nimiž byla opravdu dlouhá řada mimořádných osobností a vynikajících vědců, působící v Muzeu se jeví jen jako trpné objekty vůle nadřízených orgánů. Oficiální nekrology a dosud jediný nepublikovaný rozsáhlejší životopis Josefa Volfa nám jej prezentují jako přísného, pilného a pečlivého profesionála, avšak z pochopitelných důvodů je tento obraz ve výsledku poněkud odlidštěný. Nahlédnutí do osobních deníků J. Volfa nám představuje člověka intenzivně, avšak přitom nutně selektivně vnímajícího dění kolem sebe, mnohdy břitkého glosátora okolních událostí a neberoucího si často servítky při hodnocení jak pozorovaného dění, tak i nejbližších kolegů. A při tom všem muže lpícího na rodině a občas smýkaného každodenními starostmi s bydlením a obstaráváním základních životních potřeb. V mnohém se tyto prameny překrývají, v mnohém naopak doplňují. Je velkým úkolem badatele, aby se pokusil na základě těchto indicií sestavit co nejdůvěrnější portrét dějin jedné z nejvýznamnějších muzejních institucí u nás a s ní spojených lidí.